

О. ЗАСЛАВСЬКА (Хмельницький)

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Політика, як і будь-яка інша сфера людської діяльності, містить в собі комунікаційний початок, який проявляється в конкретно-історичних формах взаємодії суб'єктів політичних відносин з приводу завоювання, утримання і здійснення влади. Ці відносини дозволяють розглядати владу та її здійснення як комунікаційний процес, який передбачає інформаційну взаємодію «керуючих» і «керованих», наявність прямих і зворотних інформаційних зв'язків між ними.

Сучасна політика здійснюється насамперед в інформаційному просторі. В сучасному суспільстві інформація та засоби її поширення є головним владним ресурсом, використовуючи який можна цілеспрямовано формувати суспільну думку і здійснювати над нею контроль. Саме тому в сучасних політологічних дослідженнях все частіше розглядаються проблеми комунікації, яка забезпечує поширення, передачу політичної інформації як між елементами політичної системи, так і між політичною системою та її середовищем, і переслідує три основні цілі: передачу інформації, зміну точки зору, зміну поведінки інформованих.

Отже, актуальність теми дослідження можна пояснити зростанням ролі політико-комунікативних аспектів в діяльності державної влади в епоху постіндустріального суспільства, в якому посилюється потреба людей в інформації та комунікації, котрі виступають основною цінністю, стратегічними ресурсами та системоутворюючими факторами соціально-політичної реальності.

Мета статті – визначити теоретичні підходи до понять «політична комунікація» та «політична комунікація органів державної влади», розглянути основні складові процесу політичної комунікації органів державної влади, з'ясувати її основні функції.

Початком вивчення явищ політичної комунікації у розвинутих країнах можна вважати дослідження діяльності пропагандистських служб у період Першої світової війни (1914-1918 рр.). Проте фундаментальні праці в цій галузі з'явилися наприкінці 40-х – початку 50-х років минулого століття.

Структуризація досліджень політичної комунікації у самостійний напрям була викликана демократизацією політичних процесів у світі в другій половині ХХ ст., розвитком кібернетичної теорії, виникненням і зростанням ролі нових комунікаційних систем і технологій.

Необхідно відзначити, що вивчення комунікації було в той час привілеєм математиків, дослідників в області технічних і природничих наук, а не представників ЗМІ або реклами через те, що світ ЗМІ не був ще готовий до теоретизування в області повсякденної практики.

Вперше у вживанні в сучасному розумінні термін «комунікація» був введений творцем науки кібернетики Норбертом Вінером, який під кібернетикою розумів «науку контролю та комунікації». Хоча Вінер був математиком, він припустив, що як і в математиці – науці відносин і зв'язку, всі явища можна пояснити з точки зору зв'язку, обміну та циркуляції інформації.

Структуризація досліджень політичної комунікації у відносно самостійний напрям припадає на період становлення загальної теорії комунікації. У зв'язку з цим актуалізується аналіз сутності політичної комунікації у контексті вивчення її основних теоретико-концептуальних засад, котра є базовою категорією для з'ясування природи політико-комунікативних

процесів.

За кордоном вивченню й аналізу процесу комунікації, її місцю в соціокультурних і політичних процесах історично приділялася значна увага. Теорію масової комунікації та її засобів у загальному аспекті розробляли такі дослідники як Т. Адорно, Р. Барт, З. Бауман, Д. Белл, Дж. Бенігер, П. Бурдьє, Н. Вінер, Ю. Габермас, М. Горкгаймер, Б. Гунтер, Т. Ван Дейк, Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Дж. Кері, Дж. Ллал, П. Лазарсфельд, Г. Лассвелл, Д. Макквейл, М. Маклюен, Т. Петерсон, Т. Роззак, Ф. Сіберт, Д. Тренемен, О. Тоффлер, М. Херманн, Р.-Ж. Шварценберг, В. Шрамм та ін.

В останні роки проблеми політичної комунікації привертають увагу українських дослідників, а саме В. Бебика, Ю. Ганжурова, О. Гриценко, В. Іванова, Є. Макаренко, А. Москаленка, Г. Почепцова, В. Різуна, Є. Тихомирової, А. Чічановського, В. Шкляра та ін.

В літературі до останнього часу проблеми політичної комунікації часто розглядаються у досить спрощеному вимірі, по суті лише в частині аналізу засобу комунікації на предмет організації переважно політичної реклами, яка, на думку окремих політологів, є формою політичної комунікації так само, як і PR-пропаганда [1, с. 13]. У такому аспекті змістові ознаки інформації набули класифікаційного узагальнення на рівні комунікативних технологій. Г. Почепцов розглядає цю категорію саме як технологію, наголошуючи на системності процесу організації багатоканального впливу на аудиторію [2, с. 341]. На основі комунікативних схем, стратегій, прийомів і залежно від конкретних осіб та цілей визначаються певні PR-маніпуляційні сценарії політичних дискурсів. Саме на цьому наголошують політологи Ольга та Павло Зернецькі, котрі роблять висновок, що «активне використання комунікативних тактик та прийомів... як у традиційних, так і у нових мас-медіа є характерною тенденцією глобальної професіоналізації політичного дискурсу інформаційної доби» [3, с. 112].

Одне з найбільш повних тлумачень політичної комунікації дав відомий французький соціолог Р.-Ж. Шварценберг. Він визначив це поняття як «процес передачі політичної інформації, за допомогою якого інформація циркулює між різними елементами політичної системи, а також між політичною й соціальною системами» [4, с. 234].

Таким чином, виходячи із наведених визначень, політична комунікація є сукупністю процесів передачі і сприйняття інформації будь-якого типу (словами, діями, оцінками, значеннями, цінностями тощо) в межах політичної системи, а також між політичною системою і суспільством.

Якість політичної комунікації визначається рівнем розвитку громадянського суспільства – тобто суспільства, в якому влада залежить від громадян й існує для громадян, а не навпаки. Обмін політичною інформацією на горизонтальному (між членами суспільства та організаціями) та на вертикальному рівні (між різними елементами політичної системи) відбувається тим інтенсивніше, чим вищим є досягнутий суспільством рівень демократії. За цього горизонтальний рівень має набагато важливіше значення, оскільки орієнтований на громадян, за голоси яких і ведеться битва.

Вважаючи органи влади комунікатором (суб'єктом) політичної комунікації, під політичною комунікацією органів влади ми будемо розуміти процес передачі та сприйняття смислів, важливих для політичної системи, обмін політично значущою інформацією за допомогою прямих і зворотних зв'язків між органами влади та суспільством з метою досягнення впливу, взаєморозуміння, довіри й співробітництва, політичної адаптації, консолідації та стабільності.

В політико-комунікаційних процесах відбувається передача, обіг політичної інформації, тобто тих даних, якими в процесі конкретної суспільної діяльності обмінюються (збирають, зберігають, переробляють, поширюють та використовують) «джерела» та «споживачі» – індивіди, соціальні групи, верстви, класи, котрі взаємодіють у суспільстві. Політична інформація являє собою сукупність знань, повідомлень про явища, факти та події політичної сфери суспільства.

Виходячи з даного нами визначення політичної комунікації, розглянемо структуру політичної комунікації органів влади. Для цього проаналізуємо ключові моделі політичної комунікації.

Базовою моделлю будь-якої комунікації вважається запропонована американським соціологом Г. Лассуеллом, котра являє собою ланцюжок із запитань, що послідовно вишиковуються: «ХТО повідомив, ЩО, по якому КАНАЛУ, КОМУ, з яким ЕФЕКТОМ».

Ця формула вважається класичною, проте у ній комунікатор, повідомлення та канал його передачі мають першорядне значення для ефекту комунікації та перебільшується контрольно-пропагандистська роль комунікатора. Ця лінійна модель не дозволяє адекватно врахувати динамізм процесу, взаємозв'язок і вплив усіх структурних елементів комунікації на її ефективність. Крім того, недооцінюється значення, особливості цільових аудиторій: активність, інформованість, умотивованість, освіченість.

Модель К. Шеннона-В. Вівера також описує політичну комунікацію як лінійний і однонаправлений процес. Проте на відміну від формули Лассуелла, ця модель є значно ближчою до дійсності. Вона наочно демонструє, що повідомлення, котрі передаються каналами зв'язку, не завжди призводять до очікуваного результату. В процесі передачі повідомлення зазвичай супроводжується шумом чи перешкодами, котрі пов'язані з зовнішніми факторами і перекидають повідомлення, порушуючи його цілісність та можливість сприйняття реципієнтом. Проте, як і у формулі Лассуелла, тут відсутні принципово важливі елементи зворотного зв'язку. В результаті процес управління є лише одиничним і не завжди ефективним актом: «джерело інформації» не має можливості контролювати дії «адресата» і, відповідно, корегувати свої подальші керуючі впливи таким чином, щоб поведінка «керovanого» все більше наближалася до заданої. Статичність моделі Шеннона була заповнена поняттям зворотного зв'язку. Його введення було пов'язане з проникненням ідей кібернетики, зокрема із робіт Н. Вінера.

Проблема можливої невідомості між вихідним і відновленим «значеннями» вирішується в моделі М. Дефльора шляхом використання лінії зворотного зв'язку, що включає в себе таку ж послідовність компонентів. Джерело, яке має безпосередній зв'язок із «керованим» адресатом, формулює «повідомлення», що містить певне змістове навантаження про нього, далі воно потрапляє до передавача та перетворюється на «інформацію». Каналом зворотного зв'язку «інформація» потрапляє до приймача, де з неї відновлюється «повідомлення», котре отримує адресат, який має двосторонній зв'язок з ініціатором комунікаційного акту. В результаті ініціатор отримує можливість контролювати і при необхідності корегувати хід комунікаційного процесу, збільшуючи цим імовірність досягнення відповідності між «значеннями» двох «повідомлень» –

вихідного і того, що надходить до «керованого» адресату.

Деякі дослідники більшу увагу звертають на канал передачі повідомлення. Наприклад, відомий канадський теоретик комунікації М.Маклюєн стверджує, що канал передачі багато в чому визначає і саме повідомлення.

В контексті вивчення комунікативного процесу Р.Лазарсфельдом представлена схема «двоступінчастого потоку інформації». Згідно цієї схеми, інформація, здатна вплинути на поведінку, спочатку передається через ЗМІ авторитетним представникам громадськості, так званим лідерам суспільної думки, а потім неформальними каналами доводиться до широких мас. Це призводить до ускладнення комунікативного процесу, до неоднозначності ефекту комунікації.

Частина дослідників під структурою політичної комунікації розуміють модель, представлену К.Дойчем. Він розробив дуже складну й ешелоновану модель функціонування політичної системи як сукупності інформаційних потоків, яка побудована на принципі зворотного зв'язку. Дойч виділяє при цьому три основні типи комунікацій в політичній системі: 1) особисті, неформальні комунікації (face-to-face), як наприклад, персональний контакт кандидата в депутати з виборцем в невимушеній обстановці; 2) комунікації через організації, коли контакт із урядом здійснюється за посередництвом партій, груп тиску тощо; 3) комунікації через ЗМІ, роль яких в постіндустріальному суспільстві постійно зростає.

Отже, проаналізувавши усі перераховані моделі, для цілісного опису політико-комунікативного процесу органів влади наведемо структуру політичної комунікації органів влади, що включає комунікатора, мету комунікації, різноманітні канали прямого та зворотного зв'язку, інформацію, активні ключові та цільові групи.

В представленій моделі існує можливість впливу суспільства на владу шляхом участі в громадських організаціях, політичних партіях, за допомогою різноманітних каналів зворотного зв'язку. Ми також повинні враховувати вплив факторів зовнішнього середовища на процес політичної комунікації.

Спираючись на представлені поняття та структуру політичної комунікації, вважаємо, що політична комунікація виконує наступні функції:

1. Структуроутворююча функція – за допомогою політичної комунікації структуруються політичні процеси, політичне життя, відбувається конструювання політичних, організацій, рухів, всієї політичної системи.

2. Функція реалізації інтересів державної влади, всіх інших політичних суб'єктів. Політична комунікація є специфічним інструментом чи засобом, за допомогою якого органи влади здійснюють державну політику, а всі інші політичні суб'єкти вирішують свої програмні та статутні задачі.

3. Інтегративна функція. Політико-комунікативні відносини виступають в якості сполучного фактору, котрий забезпечує взаємодію й інтеграцію всіх рівнів та сегментів політичної системи, з метою вирішення різних політично значимих проблем задля адаптації, збереження та розвитку політичної системи. Так, Г.Алмонд і Г.Пауелл вважають, що політична комунікація, забезпечуючи поширення, передачу політичної інформації всередині системи, сприяє адаптації, збереженню та розвитку політичної системи, а також взаємодії з середовищем (нерозвиненість політичної комунікації є однією з причин низького ступеня адаптації політичної системи, призводить до втрати нею стабільності та підтримки суспільства).

4. Регулююча функція. В процесі політичної комунікації відбувається взаємне регулювання діяльності комунікаторів – політичної влади, з одного боку, та суспільства, з іншого. За допомогою комунікації стає можливою демократична взаємодія суспільства і політичної влади. Вважається, що як тільки влада починає використовувати різноманітні методи політичної комунікації з неприйнятною суспільством метою (наприклад, заради отримання необґрунтованої підтримки), а обіцянки політичних лідерів не виконуються, відбувається інфляція політичної комунікації, наслідком чого є втрата довіри до влади.

5. Інформаційно-експресивна функція політичної комунікації полягає в інтерпретації політичних подій, фактів, поширенні ідейно-політичних цінностей та знань про політику, політичному інформуванні, а також у вираженні не лише значеннєвої, але й оцінної інформації щодо реалій оточуючої дійсності. Інформація є для політичних явищ такою ж базовою властивістю, як речовина й енергія. В результаті наявності чи відсутності належної інформації суб'єкт може отримати чи втратити владу, можливість впливу та реалізації своїх інтересів в політичній сфері. Таким чином, отримання належної інформації стає специфічною метою будь-яких суб'єктів, котрі діють в політиці та зацікавлені у впливі на владу. Інформація є механізмом, який забезпечує ефективність державної політики, а накопичення інформації в процесі політичної комунікації дозволяє здійснювати корекцію поведінки інститутів влади. Зростання освіти, культури, інформованості людей сприяє розширенню їх пізнавальних можливостей, більш глибокому та повному збагненню ними свого суспільно-політичного буття, раціонального осмислення існуючого ладу, його сутності та законів, головних принципів і пріоритетів, основних цілей і задач, способів організації та функціонування політичних і державних інститутів. Розвинена система політичного інформування громадян, безумовно, сприяє збільшенню капіталу взаєморозуміння та суспільної довіри, які необхідні для ефективного функціонування влади.

6. Функція вираження суспільної критики. Суттєвою функцією політичної комунікації в сучасних демократіях є можливість вираження суспільної критики, доведення її до органів влади і тим самим зниження конфліктних, протестних настроїв у суспільстві. В демократичних режимах критика – це невід'ємний і конструктивний інститут політичного життя. В процесі зіставлення конкретних позицій відбувається обмін поглядами і формування суспільної думки. Метою критики в процесі політичної комунікації є надання суспільству рівноваги з новими суспільно-політичними умовами, сприяння вирішенню внутрішньополітичних проблем. Необхідне призначення критики полягає також у викритті різноманітних чуток, псевдо аргументів, в тому числі навмисно поширюваних з метою впливу на настрої та поведінку людей. Реалізація цієї функції є стимулом висунення пропозицій щодо вирішення нагальних суспільних проблем, доказом віри у можливість демократичного політичного управління.

7. Функція формування суспільної думки. Завдяки політико-комунікативним процесам, відбувається формування суспільної (політичної) думки, яка впливає на конкретні політичні рішення. Дуже важливою є можливість комунікативної підсистеми розвивати популярні переконання, погляди і навіть міфи, створюючи символи і лозунги, маневрувати ними з метою підтримки та посилення необхідної легітимності задля ефективного здійснення функцій.

8. Для сьогодношньої, так званої публічної політики життєво необхідною стає іміджева функція політичної комунікації: цілеспрямоване створення певного образу, позитивного іміджу політичних суб'єктів, акторів в процесі комунікації.

9. Функція трансляції політичної культури. За допомогою політичної комунікації передаються політичний досвід, знання; вона відтворює норми і цінності, які прийняті в даному суспільстві; відбувається передача соціальної спадщини наступним поколінням – політична соціалізація й адаптація, підготовка громадськості до участі в політиці.

10. Дуже важливою функцією політичної комунікації в сучасному соціумі є досягнення консенсусу державної влади і суспільства, соціальної згоди, підтримка внутрішньої рівноваги і стійкості як самої політичної системи, так і соціальної системи в цілому. Досягнення консенсусу, соціальної згоди в суспільстві прямо пов'язане з ефективністю політичної комунікації, насамперед – комунікації органів влади. демократія ґрунтується на консенсусі, який відкрито досягається в процесі виявлення, зіставлення та врегулювання інтересів, за допомогою методів політичної комунікації. Це передбачає дискусію, діалог, ведення переговорів, зіставлення й узгодження позицій, укладання угод.

Необхідно відзначити, що в реальному політико-комунікативному процесі можуть сполучатися декілька функцій, одна чи дві з яких будуть основними.

У випадку ефективної реалізації вищевказаних функцій політичної комунікації влада виступає комунікативним засобом, орієнтованим на досягнення соціальної взаємодії, збереження чи відновлення консенсусу як основного фактора стабільності суспільства.

Отже, політика, як вид суспільної діяльності, спеціалізована форма спілкування людей для реалізації групових цілей та інтересів, які торкаються всього суспільства, має потребу в інформаційно-комунікативній підсистемі, в спеціальних засобах інформаційного обміну, у встановленні та підтримці прямих та зворотних зв'язків між її суб'єктами, між владою і суспільством. Це відбувається в межах системи політичної комунікації, котру ми визначили як процес передачі та сприйняття смислів, важливих для функціонування політичної системи, обмін політичною інформацією за допомогою прямих та зворотних зв'язків між органами влади і громадянським суспільством з метою досягнення впливу, взаєморозуміння, довіри та співпраці. Ми вважаємо, що при такому підході, політична комунікація виконує такі важливі в демократичному суспільстві функції, як інтегративна, регулююча, функції висловлення суспільної критики, формування спільної думки, досягнення консенсусу державної влади і громадськості, а також функцію підтримання політичної рівноваги та стійкості.

1. Егорова-Гантман Е.В., Плешаков К.В. Политическая реклама. – М., 2002.
2. Почепцов Г.Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. – М.: Рефл-бук; 1999. – 352 с.
3. Зернецька О., Зернецький П. PR-маніпулятивний вплив: комунікативна теорія і практика // Політичний менеджмент. – 2003. – № 3
4. <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=17&c=154>.
5. Комаровский В.С. Государственная Служба и СМИ. – Воронеж, 2003. – 234 с.

SUMMARY

Zaslavskaya O. POLITICAL COMMUNICATION OF GOVERNMENT BODIES: THEORETICALLY-CONCEPTUAL ASPECTS

In the annotated article the author considers theoretical principles of political communication, analyze the structure of political communication of government bodies and its functions.